

Степаненко О. В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Камінський П. В.,

*магістр (випускник)
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГОТУВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЗА ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення і за замах на кримінальне правопорушення відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р.

На основі аналізу вітчизняного законодавства та наукової літератури встановлено, що поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки відбувся здебільшого на основі кримінально-процесуального критерію, шляхом вибіркового коректування санкцій під класифікацію кримінальних правопорушень, а не на основі таких критеріїв як: ступінь суспільної небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави; практика застосування кримінального та адміністративного законодавства; міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків.

Також встановлено, що законодавець в одних випадках врахував знижений ступінь суспільної небезпеки кримінальних проступків щодо злочинів, так готування до кримінального проступку не тягне кримінальної відповідальності. В інших випадках прирівнює ці види кримінальних правопорушень, а саме замах на кримінальний проступок є кримінально караним та не враховано значно меншого ступеня суспільної небезпеки кримінальних проступків при призначенні покарання за замах на кримінальне правопорушення.

Ключові слова: стадії кримінального правопорушення, готування до кримінального правопорушення, замах на кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми. Концепція реформування кримінальної юстиції, схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 визначає, що з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів необхідно трансформувати в кримінальні проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить приблизно 780 складів злочинів, із яких близько

200 за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості. При цьому в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості, такі як некваліфіковані крадіжки, шахрайства та легкі тілесні ушкодження, становлять майже 50 % від усіх розслідуваних. Така ситуація призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. викликано, в першу чергу, необхідністю запровадження спрощеного порядку розслідування проступків, що надасть можливість зосередити діяльність слідчих апаратів на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [1].

КК України встановлює відповідальність не тільки за вчинення закінченого, а й незакінченого кримінального правопорушення. У зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) стає актуальним питання щодо відповідальності за вчинення готування чи замаху на кримінальний проступок та призначення покарання за їх вчинення.

Метою дослідження є аналіз положень законодавства та позицій науковців щодо особливостей кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення і за замах на кримінальне правопорушення.

Виклад основного матеріалу. У чинному КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне кримінальної відповідальності. У законопроекті 7279-д, який був підготовлений до першого читання, пропонувалося, щоб готування до кримінального проступку не тягло кримінальної відповідальності, на відміну від готування до злочину будь-якого ступеня тяжкості. Н.А. Орловська зазначала, що враховуючи те, що до нетяжких злочинів фактично включається і низка злочинів невеликої тяжкості, звідси виходить, що готування до них пропонується зробити кримінально караним [2, с. 307].

Законодавець дещо врахував це і в прийнятому Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окре-

мих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) передбачено, що готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини цього Кодексу передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Слід зауважити, що у Законі класифікація кримінальних правопорушень передбачає два рівні:

- 1) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини;
- 2) злочини поділяються на три види: нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Ступінь тяжкості кримінальних правопорушень виражається через вид та розмір покарання. При цьому склади кримінальних проступків запропоновано утворити за рахунок злочинів невеликої тяжкості. З цією метою в градації злочинів вилучити поняття злочин невеликої тяжкості, наділивши його ознаками кримінальні проступки. За переконанням авторів Закону такий підхід є логічним з огляду на існуючу значно меншу ступінь суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості порівняно із іншими злочинами.

Відповідно до чинної редакції ст. 12 КК України злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

В Законі закріплено, що кримінальним проступком є передбачене діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Тобто, хоча розробники Закону вказують, що склади кримінальних проступків утворюються за рахунок злочинів невеликої тяжкості, однак співвідношення чинної і «нової» редакції ст. 12 КК України говорять про інше. На відміну від злочинів невеликої тяжкості, за кримінальні проступки не передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до 2 років. Такі законодавчі зміни призведуть до того, що деякі із злочинів невеликої тяжкості стануть кримінальними проступками, а інші – нетяжкими злочинами зі всіма витікаючими з цього наслідками як кримінально-правового, так і кримінально-процесуального характеру.

Автори Закону передбачили вибіркоче коректування санкцій статей Особливої частини КК України з метою трансформації певних злочинів у кримінальні проступки шляхом виключення із санкцій покарання у вигляді позбавлення волі. Так, Закон передбачає виключити з санкції ч. 1 ст. 175 КК України «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат» позбавлення волі на строк до двох років, таким чином дане кримінальне правопорушення стане кримінальним проступком.

Відповідно до Закону крадіжка ч. 1 ст. 185 КК України теж стане кримінальним проступком, хоча сьогодні це злочин середньої тяжкості. Закон передбачає в ряді статей КК України виключити із санкцій позбавлення волі: ч. 1 ст. 289 КК України «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини», ч. 1 ст. 350 КК України «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який вико-

нує громадський обов'язок» та інші, тобто такі діяння стануть кримінальними проступками.

Щодо значної кількості кримінальних правопорушень Законом навпаки передбачається доповнення санкції позбавленням волі з метою трансформації таких діянь в нетяжкі злочини, а не в кримінальні проступки. Так, санкцію ст. 124 КК України «Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» доповнено словами «або позбавленням волі на той самий строк». Покарання у виді позбавлення волі на певний строк було доповнено санкції ст. 128 КК України «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження», ч. 1 ст. 134 КК України «Незаконне проведення абортів або стерилізації», ч. 1 ст. 158¹ КК України «Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз», ч. 1 ст. 161 КК України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» та інші.

Складається ситуація, що злочини невеликої тяжкості, в яких у санкціях є покарання у виді позбавлення волі, після вступу Закону у силу, на переконання законодавця, стають більш суспільно небезпечними, позаяк стануть нетяжкими злочинами. Це ж саме стосується випадків доповнення санкцій статей злочинів невеликої тяжкості покаранням у виді позбавлення волі. В одному випадку кримінальне правопорушення, яке в чинній редакції КК України є злочином середньої тяжкості, стає кримінальним проступком, в інших випадках злочини невеликої тяжкості, за позиції законодавця, стануть більш суспільно небезпечними та трансформуються в нетяжкі злочини.

Можна зауважити, що поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки відбувся здебільшого на основі кримінально-процесуального критерію шляхом вибіркового коректування санкцій під класифікацію кримінальних правопорушень, а не на основі таких критеріїв як: ступінь суспільної небезпеки та правові наслідки кримінально-карного діяння для особи, суспільства і держави; практика застосування кримінального та адміністративного законодавства; міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків.

Після вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», готування до кримінального проступку та значної частини нетяжких злочинів вважатиметься не кримінально караним. Тобто, порівняно з чинною редакцією КК України дещо розшириться перелік діянь готування, для яких це буде кримінально караним.

Що стосується особливостей кримінальної відповідальності за замах, то Закон не передбачає змін. У науковій літературі неодноразово наголошувалось щодо доцільності передбачити в КК України положення, відповідно до якого за вчинення замаху на кримінальний проступок особа не притягується до кримінальної відповідальності.

І.А. Водолаз, проаналізувавши положення ст.ст. 14, 16 КК, зазначив, що стадія замаху та готування не охоплюються поняттям «злочин», якщо тлумачити його в суворій відповідності до вимог конституційно визначеного принципу

верховенства права, юридичної логіки та правозастосовної практики. На думку М.М. Дмитрука, це підкреслює доцільність передбачення відсутності відповідальності за вчинення готування або замаху на вчинення кримінального проступку [3, с. 79; 4, с. 164].

Н.А. Мирошниченко вказує, що замах на кримінальний проступок не повинен тягнути за собою кримінальної відповідальності [5, с. 334]. В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, Л.М. Демидова зауважують на необхідності передбачити, що готування до кримінального проступку та можливо й замах на нього не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [6, с. 140]. Л.М. Демидова також запропонувала передбачити, щоб не лише готування до кримінального проступку, а й замах на нього не тягнули кримінальної відповідальності [7, с. 1086]. Однак, пропозиції науковців з цього питання не знайшли відображення у прийнятому Законі.

Законодавець не врахував і особливостей значно меншого ступеня суспільної небезпеки кримінальних проступків при призначенні покарання за незакінчене кримінальне правопорушення, адже в ч. 3 ст. 68 прийнятого Закону зазначено, що за вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини Кодексу. Тобто, застосовано однаковий підхід як щодо злочину, так і щодо кримінального проступку.

Висновки. Аналіз особливостей кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення і за замах на кримінальне правопорушення в аспекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» 22.11.2018 р. дає можливість зазначити, що законодавець в одних випадках врахував знижений ступінь суспільної небезпеки кримінальних проступків щодо злочинів (готування до кримінального проступку не тягне кримінальної відповідальності), а в інших прівівнює ці види кримінальних правопорушень (замах на кримінальний проступок є кримінально караним, при призначенні покарання за замах на кримінальне правопорушення не враховано значно меншого ступеня суспільної небезпеки кримінальних проступків).

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

2. Орловська Н.А. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень (до питання про запровадження кримінальних проступків). *Порівняльно-аналітичне право*. № 2. 2018. С. 305–308.
3. Водозаз І.А. Класифікація кримінально караної поведінки. *Митна справа*. № 5. 2008. С. 70–80.
4. Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки. монографія. *Юридична література*, 2014. 224 с.
5. Мирошниченко Н.А. Визначення проступку та злочину в кримінальному праві України. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 51. 2014. С. 331–336.
6. Борисов В.І. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. Вип. 2. 2016. С. 129–142.
7. Демидова Л.М. Кримінальний проступок як кримінально-процесуальна новела і кримінально-правова проблема / у кн. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса : Вид. дім «Гельветика». 2018. С. 1071–1093.

Stepanenko O., Kaminskyi P. Features of criminal liability for preparation to criminal offence and attempted criminal offence

Summary. The article is devoted to research of feature of criminal liability for preparation to criminal offence and attempted criminal offence according to Law of Ukraine ‘On amendments to certain legislative acts of Ukraine on the simplification of pre-trial investigation of certain categories of criminal offences’ dated November 22, 2018.

Based on the analysis of domestic legislation and scientific literature it is found that separation of criminal offence into crimes and criminal misdemeanors was conducted mostly on the basis of criminal procedural criterion by selective correction of sanctions into classification of criminal offences rather than such criteria as: the degree of danger to society and legal consequences of criminal offence to a person, society, and state; practice of application of criminal and administrative legislation; international experience of protection of human, society and state from crimes and misdemeanors.

It is also stated that in some cases the legislator has taken into account the decreased degree of danger to society of criminal misdemeanors as to crimes, for instance preparation to criminal misdemeanor does not result in criminal liability. However, in other cases equated both forms of criminal offences, for example attempted criminal misdemeanor is punished by criminal law and the much lower degree of criminal misdemeanors while sentencing for attempted criminal offence is not taken into account.

Key words: stages of criminal offence, preparation to criminal offence, attempted criminal offence.